

Załącznik do Uchwały nr.

Nr XXXIV/306/2022

Rady Gminy Gnojnik

z dnia 11 marca 2022r.

Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Gnojnik na lata 2022-2025r.

Gnojnik, 2022r.

Dział I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

Rozdział I. Wprowadzenie

Jedną z najpopularniejszych substancji psychoaktywnych jest alkohol, a jego nadmierne używanie może prowadzić do wystąpienia wielu negatywnych skutków zdrowotnych. Nadużywanie alkoholu niejednokrotnie jest przyczyną wystąpienia problemu przemocy w rodzinie, ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Działania związane z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych podejmuje się zgodnie z ustawą z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119). Zgodnie z nowelizacją ustawy o zdrowiu publicznym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2021r. poz. 2469), która weszła w życie z dniem 01.01.2022r., wprowadzono zmiany w zakresie lokalnych systemów rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii. Jedną z kluczowych zmian, które zostały wprowadzone, jest poszerzenie zakresu uzależnień, którymi odtąd zajmować się będą samorzady gminne w ramach realizacji gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomani, o przeciwdziałanie uzależnieniom behawioralnym.

Terminem „*uzależnienia behawioralne*” określa się formy zaburzeń, nałogów, które nie są związane z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych, a z niekontrolowanym wykonywaniem pewnych czynności (np. graniem w gry komputerowe, hazardowe, korzystanie z Internetu). Do grupy tych zaburzeń można zaliczyć szereg zachowań, które stanowią przejaw patologii ze względu na intensywność ich podejmowania oraz konsekwencje, jakie ponosi jednostka, a nie sam fakt angażowania się w nie. To właśnie odróżnia uzależnienia behawioralne od zachowań problemowych czy ryzykownych. Zatem do uzależnień behawioralnych należą również zachowania, takie jak robienie zakupów czy uprawianie ćwiczeń fizycznych, jeśli wykonywane są kompulsywnie i niosą negatywne konsekwencje dla jednostki i jej otoczenia¹.

Zgodnie z art. 4¹ ust. 1 i 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119), prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu należy do zadań własnych gmin. W szczególności zadania te obejmują:

1. Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od alkoholu;
2. Udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie;
3. Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej oraz działalności szkoleniowej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii oraz uzależnieniom behawioralnym, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych, a także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo--wychowawczych i socjoterapeutycznych;

---

¹ „*Uzależnienia Behawioralne. Terapia i profilaktyka*” M. Rowicka, Warszawa 2015r., str.6

4. Wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych;
5. Podejmowanie interwencji w związku z naruszeniem przepisów określonych w art. 13¹ i 15 ustawy oraz występowanie przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego;
6. Wspieranie zatrudnienia socjalnego przez organizowanie i finansowanie centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej.

Realizacja powyższych zadań jest prowadzona w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii, uchwalanego przez radę gminy na okres nie dłuższy, niż 4 lata. Stanowi on część strategii rozwiązywania problemów społecznych, a także uwzględnia cele operacyjne dotyczące profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii, określone w Narodowym Programie Zdrowia. Elementem gminnego programu mogą być także zadania związane z przeciwdziałaniem uzależnieniom behawioralnym.

Zgodnie z art. 10 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii* (t.j. Dz. U. z 2020r. poz.2050), przeciwdziałanie narkomanii należy do zadań własnych gminy, obejmujących m.in.:

- zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i osób zagrożonych uzależnieniem;
- udzielanie rodzinom, w których występują problemy narkomanii, pomocy psychospołecznej i prawnej;
- prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej, edukacyjnej oraz szkoleniowej w zakresie rozwiązywania problemów narkomanii, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie zajęć sportowo- rekreacyjnych dla uczniów, a także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo-wychowawczych i socjoterapeutycznych;
- wspomaganie działań instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służących rozwiązywaniu problemów narkomanii;
- pomoc społeczną osobom uzależnionym i rodzinom osób uzależnionych dotkniętym ubóstwem i wykluczeniem społecznym i integrowanie ze środowiskiem lokalnym tych osób z wykorzystaniem pracy socjalnej i kontraktu socjalnego.

Realizacja zadań, wynikająca z zapisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii jest prowadzona w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii. W Gminnym Programie uwzględnia się działalność wychowawczą, edukacyjną, informacyjną i profilaktyczną, prowadzoną w szkołach i placówkach systemu oświaty, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 22 ust. 3 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, a także diagnozę w zakresie występujących w szkołach i placówkach systemu oświaty czynników ryzyka i czynników chroniących. W ramach Gminnego Programu w szkołach i placówkach systemu oświaty są realizowane w szczególności działania o potwierdzonej skuteczności lub oparte na naukowych podstawach prowadzone w zakresie działalności.

Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Gnojnik na lata 2022-2026r., zwany dalej Programem, jest dokumentem zawierającym zadania, które będą realizowane z uwzględnieniem aktualnych potrzeb lokalnych oraz z wykorzystaniem istniejących zasobów służących rozwiązywaniu problemów wynikających z uzależnień. Działania podejmowane

w ramach niniejszego programu obejmują całą społeczność lokalną, a nie tylko osoby w grupie podwyższonego ryzyka. Mają na celu zapobieganie i redukcję różnorodnych problemów wynikających z sięgania po alkohol i substancje psychoaktywne oraz wynikających z uzależnień behawioralnych. Ze względu na to, że Gmina Gnojnik jest małą gminą, na terenie której nie funkcjonuje ośrodek leczenia odwykowego jak również poradnia terapii odwykowych, zadania będą ukierunkowane przede wszystkim na profilaktykę I – rzędową.

Rozdział II . Podstawa Prawna.

Realizacja zadań z zakresu profilaktyki uzależnień behawioralnych, profilaktyki i przeciwdziałania alkoholizmowi oraz narkomanii prowadzona jest na podstawie Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii, uchwalanego przez Radę Gminy na okres nie dłuższy niż 4 lata i opiera się na następujących aktach prawnych:

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2050).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. 2021. poz. 1249).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2021r. poz. 2268).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (t.j. Dz. U. z 2021r. poz. 1956).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 447).
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gnojnik na lata 2021-2030;
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021 – 2025 (Dz.U. 2020. 642);

Program w swojej treści uwzględnia także rekomendacje Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w zakresie realizacji i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2022 roku.

Rozdział III Diagnoza problemu uzależnień i innych zagrożeń społecznych w gminie Gnojnik.

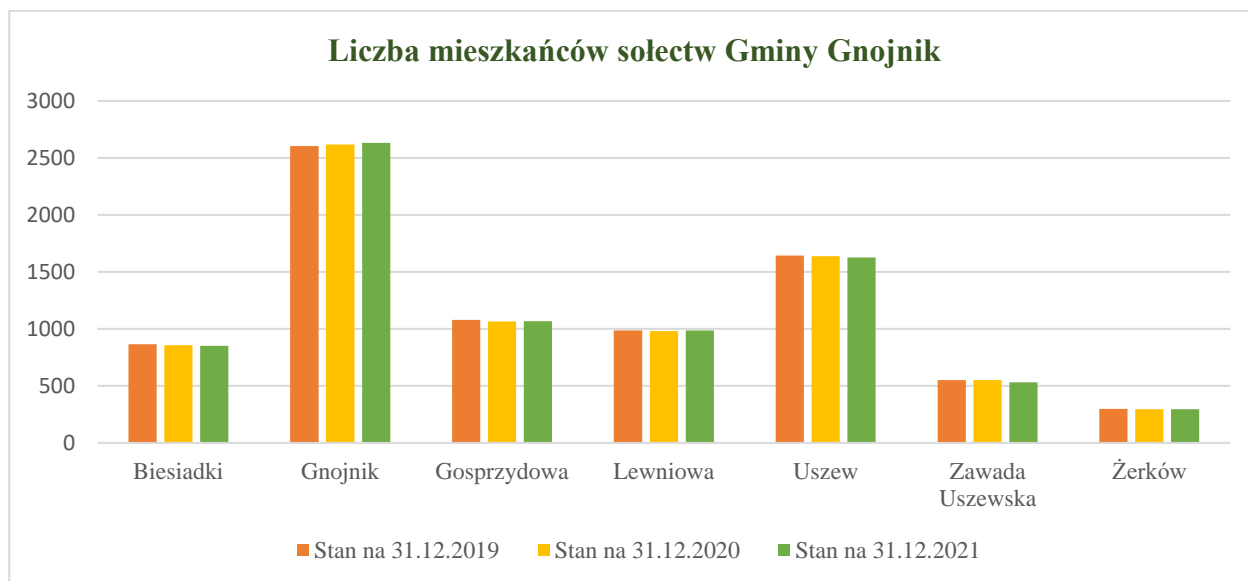
Nadużywanie alkoholu powoduje wiele szkód, które dotyczą nie tylko osoby uzależnionej, ale również całego społeczeństwa . Przejawiają się one głównie poprzez m. in. zakłócanie porządku publicznego, wypadki drogowe, przestępczość czy przemoc w rodzinie. Z tego względu działania z zakresu zapobiegania i rozwiązywania problemów alkoholowych są rzeczą istotną dla samorządu lokalnego.

Celem podjęcia, w ramach Programu, działań cechujących się największą efektywnością, niezbędna jest charakterystyka gminy Gnojnik jak również diagnoza ryzyka. Diagnozę zawartą w niniejszym programie utworzono na podstawie danych zawartych w raporcie „*Diagnozy lokalnych zagrożeń społecznych*” dla Gminy Gnojnik, przeprowadzonej przez Małopolskie Centrum Profilaktyki w pierwszej połowie 2020r. oraz Raportu z diagnozy nawyków zdrowotnych HBSC, przeprowadzonej w szkołach gminy Gnojnik w lutym 2022 roku przez Centrum Rozwiązywania Problemów Społecznych, na zlecenie GOPS w Gnojniku. Ponadto posłużono się danymi udostępnionymi przez Urząd Gminy w Gnojniku, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gnojniku, Gminną Komisję ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku oraz Zespół Interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Gnojniku. Zgromadzone dane przedstawiono poniżej.

1. Charakterystyka Gminy Gnojnik

Gmina Gnojnik administracyjnie położona jest w województwie małopolskim, w powiecie brzeskim. Od północy sąsiaduje z miastem i gminą Brzesko, od wschodu z gminą Dębno, od południa z gminą Czchów, natomiast od zachodu z leżącą już w powiecie bocheńskim – gminą Nowy Wiśnicz. Jej powierzchnia zajmuje obszar 55 km², a dokładnie 5 489ha.

W obecnym kształcie gmina Gnojnik została utworzona w 1973r. i od 1975 roku aż do ostatniej reformy administracyjnej należała do województwa tarnowskiego. W jej skład wchodzi siedem sołectw: Gnojnik, w którym znajduje się centrum administracyjne, Uszew, Gosprzydowa, Lewniowa, Biesiadki, Zawada Uszewska oraz Żerków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Urząd Stanu Cywilnego w Gnojniku.

2. Dostępność napojów alkoholowych

Na terenie Gminy Gnojnik działa 16 punktów sprzedaży napojów alkoholowych (stan na 14.12.2021r.), w tym 3 lokale posiadające zezwolenie na sprzedaż napojów alkoholowych przeznaczonych do spożycia w miejscu sprzedaży, 13 punktów sprzedaży napojów alkoholowych przeznaczonych do spożycia poza miejscem sprzedaży.

Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży napojów alkoholowych			
	2019	2020	2021
GNOJNIK			
Liczba ludności	2 603	2 619	2632
Liczba punktów sprzedaży	7	6	6
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	372	436	438
USZEW			
Liczba ludności	1 643	1 639	1628
Liczba punktów sprzedaży	4	3	3
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	411	546	542
GOSPRZYDOWA			
Liczba ludności	1 080	1 066	1069
Liczba punktów sprzedaży	3	2	2
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	360	533	534
LEWNIOWA			
Liczba ludności	987	981	987
Liczba punktów sprzedaży	2	2	2
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	494	490	493
BIESIADKI			
Liczba ludności	867	856	853
Liczba punktów sprzedaży	2	2	2
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	434	428	426
ZAWADA USZEWSKA			
Liczba ludności	551	550	532
Liczba punktów sprzedaży	1	1	1
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	551	550	532
ŻERKÓW			
Liczba ludności	299	297	289
Liczba punktów sprzedaży	0	0	0
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	-	-	-
GMINA GNOJNIK - OGÓLEM			
Liczba ludności	8 030	8 008	7990

Liczba punktów sprzedaży	19	16	16
Liczba mieszkańców przypadająca na jeden punkt sprzedaży	423	500	499

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Urząd Gminy Gnojnik oraz Urząd Stanu Cywilnego

Biorąc pod uwagę powyższe dane należy wskazać iż na jeden punkt sprzedaży napojów alkoholowych przypadało: w 2019r. – 423 mieszkańców , w 2020r. – 500 mieszkańców, a w 2021r. -499.

W 2020 roku Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych dokonała 3 kontroli punktów sprzedaży napojów alkoholowych pod kątem przestrzegania zasad sprzedaży napojów alkoholowych i ich zgodności z wymogami w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119). Na ich podstawie nie stwierdzono żadnych nieprawidłowości w zakresie korzystania przez przedsiębiorców z posiadanych zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych.

3. Procedura zobowiązania do leczenia odwykowego

Zgodnie z art. 24 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, osoby, które w związku z nadużywaniem alkoholu powodują rozkład życia rodzinnego, demoralizację małoletnich, uchylają się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny albo systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny, kieruje się na badanie przez biegłego w celu wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu i wskazania rodzaju zakładu leczniczego.

Na badanie, o którym mowa wyżej, kieruje gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych właściwa według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, na jej wniosek lub z własnej inicjatywy.

Jednym ze wskaźników problemów alkoholowych występujących na terenie gminy Gnojnik jest liczba kierowanych do GKRPA wniosków.

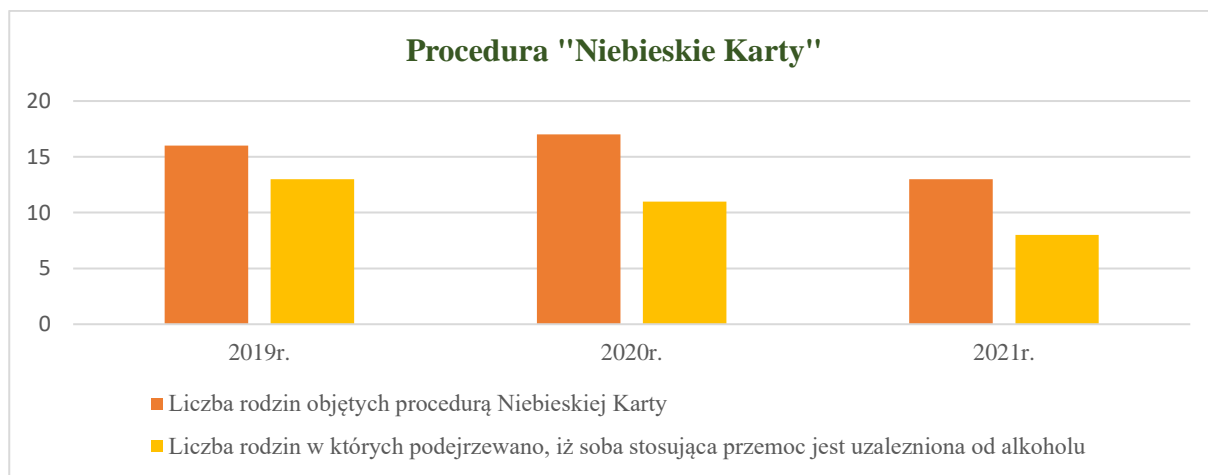
Prowadzone przez GKRPA postępowania w przedmiocie zobowiązania do leczenia odwykowego			
Rok	Liczba osób wobec których rozpoczęto postępowanie	Liczba wydanych w wyniku prowadzonego postępowania opinii biegłych, w których u badanego rozpoznano uzależnienie od alkoholu	Liczba skierowanych w wyniku postępowania wniosków do Sądu Rejonowego w Brzesku celem wydania postanowienia o zastosowaniu obowiązku leczenia odwykowego
2019	15	7	8
2020	19	6	6
2021	14	9	11

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Gminną Komisję ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku

W ubiegłym roku liczba osób, wobec których skierowano wnioski do GKRPA wyniosła 14 i zmalała o 5 względem roku 2020. W 2020 roku odnotowano wzrost, względem roku poprzedzającego, liczby takich osób. Przypuszcza się, że może mieć to związek z epidemią COVID-19 i niepokojami społecznymi związanymi z chorobą. W każdym z badanych lat znaczną większość wniosków w tym zakresie do GKRPA kierował Komisariat Policji w Czchowie. W pozostałych przypadkach była to Prokuratura Rejonowa w Brzesku, Zespół Interdyscyplinarny w Gnojniku jak również rodzina osoby uzależnionej.

Problem alkoholowy występuje nie tylko u pełnoletnich mieszkańców gminy. Niestety, jak pokazuje przeprowadzona w lutym 2022r. diagnoza, 11% ankietowanych uczniów klas 7- 8 potwierdza, że ma za sobą inicjację alkoholową².

4. Przemoc w rodzinie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zespół Interdyscyplinarny w Gnojniku.

Zjawisko przemocy w rodzinie w sposób ścisły wiąże się z problemem alkoholowym. W 2019r. roku aż w 81% rodzin objętych procedurą „Niebieskiej Karty” podejrzewano iż osoba, wobec której istnieje podejrzenie, iż stosuje przemoc w rodzinie, jest uzależniona od alkoholu. W 2020r. takie rodziny stanowiły 65 % wszystkich objętych procedurą, a w roku 2021 stanowiły 61%. Można także dostrzec analogię w ilości osób kierowanych do GKRPA, a liczbą rodzin objętych procedurą ‘Niebieskie Karty’. Znaczący spadek w 2021 roku osób u których podejrzewano zespół zależności alkoholowej przełożył się także na zmniejszenie ilości rodzin objętych procedurą ‘Niebieskie Karty’.

Zjawisko przemocy występuje nie tylko w rodzinach, ale także w środowiskach szkolnych. Ma miejsce zarówno w bezpośrednich kontaktach rówieśników, jak i wirtualnej rzeczywistości. 25% ankietowanych uczniów klas 7-8 ze szkół podstawowych w gminie Gnojnik potwierdziło, że w ciągu ostatnich dwóch miesięcy od przeprowadzenia badania ktoś stosował wobec nich cyberprzemoc³.

² Na podstawie badania Centrum Rozwiązywania Problemów Społecznych przeprowadzonego na zlecenie GOPS w Gnojniku w lutym 2022r. wśród uczniów szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

³ Na podstawie badania Centrum Rozwiązywania Problemów Społecznych przeprowadzonego na zlecenie GOPS w Gnojniku w lutym 2022r. wśród uczniów szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

5. Narkomania.

W pierwszym kwartale 2020r. przeprowadzono wśród dorosłych mieszkańców gminy Gnojnik badanie opinii publicznej w zakresie lokalnych problemów społecznych. 96% badanych uważało, że w swoim otoczeniu nie zna osób przyjmujących substancje odurzające. Pozostali respondenci twierdzili, że znają osoby, które przyjmują narkotyki. W większości wskazali, że osoby te mają przyjmować marihuanę i haszysz.

Ustalono także, że 100% respondentów nie wie, gdzie może nabyć substancje psychoaktywne takie jak narkotyki czy dopalacze.

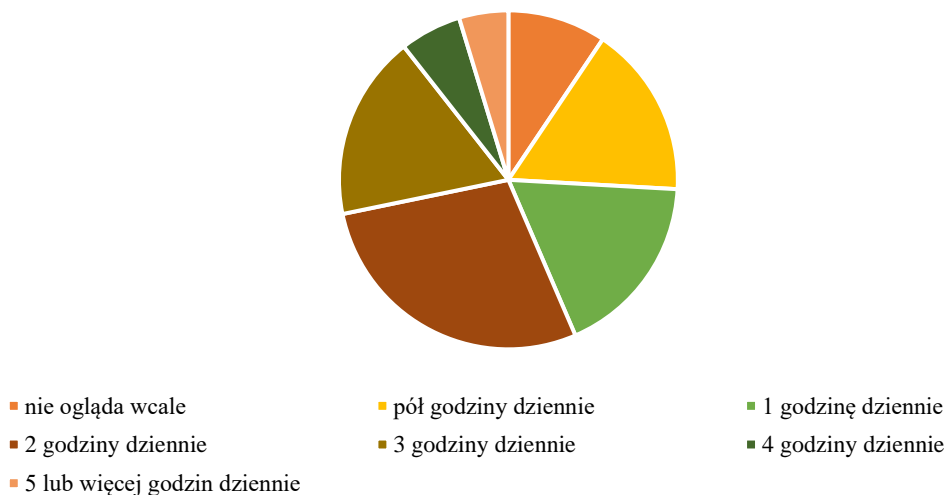
Badanie opinii publicznej przeprowadzono także wśród dzieci i młodzieży. Wyniki badań wskazały, że kontakt z substancjami psychoaktywnymi, takimi jak narkotyki czy dopalacze, ma marginalne znaczenie dla dzieci i młodzieży w gminie Gnojnik. W grupie badanych dzieci w kategorii wiekowej od 4 do 6 klasy, która liczyła 84 uczniów, 2% wskazało, że kiedykolwiek próbowało narkotyków bądź dopalaczy. Inicjacja narkotykowa we wszystkich przypadkach nastąpiła przy okazji spotkań towarzyskich. Ponadto 1 % deklaruje, że sięga po narkotyki codziennie lub prawie codziennie. 1% - kilka razy w miesiącu. Starsza grupa badanych, obejmująca klasy od 7 do 8, gdzie udział w badaniu wzięło 53 uczniów, twierdzi iż nie miała styczności z narkotykami i dopalaczami.

Ankietowani uczniowie zostali zapytani także o wiedzę na temat źródeł pozyskiwania narkotyków i dopalaczy. Zdecydowana większość uczniów, w klasach 4-6 – 96%, a w klasach 7-8 – 98%, nie wie, gdzie można kupić narkotyki bądź dopalacze.

6. Uzależnienia behawioralne

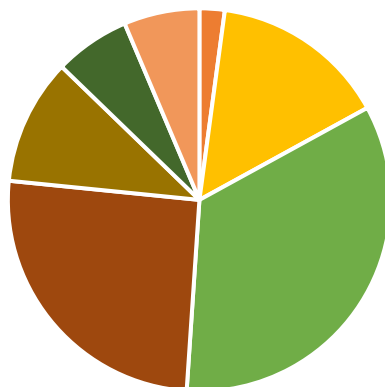
W lutym 2022 roku przeprowadzono badanie nawyków zdrowotnych metodą HBSC wśród uczniów szkół podstawowych na terenie gminy Gnojnik. W badaniu udział wzięło 85 uczniów klas 7-8 i 47 uczniów klas 4-6. Badanie przeprowadzono w formie elektronicznej za pomocą narzędzia CORIGO, rekomendowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji Wyniki prezentują się następująco.

Liczba godzin w ciągu dnia (pon-pt), którą uczniowie klas 7-8 przeznaczają na oglądanie filmów, seriali lub programów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania HBSC dla szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

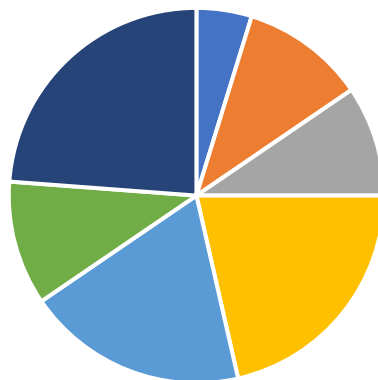
Liczba godzin w ciągu dnia (pon-pt), którą uczniowie klas 4-6 przeznaczają na oglądanie filmów, seriali lub programów

- nie ogląda wcale
- 0,5 godziny dziennie
- 1 godzinę dziennie
- 2 godziny dziennie
- 3 godziny dziennie
- 4 godziny dziennie
- 5 lub więcej godzin dziennie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania HBSC dla szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

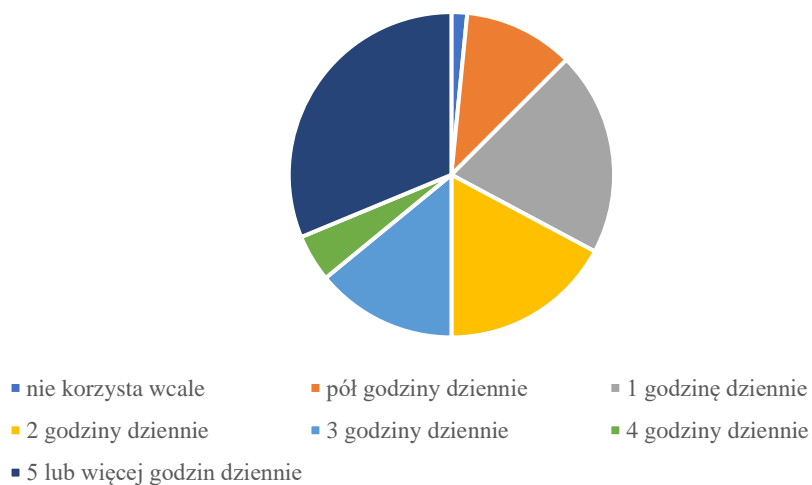
Liczba godzin w ciągu dnia (pon-pt), którą uczniowie klas 7-8 przeznaczają na korzystanie z komputera, tabletu lub smartfona do innych celów niż na wykresie wyżej, np. Social media, odrabianie lekcji, wysyłanie wiadomości itp.

- nie korzysta wcale
- 0,5 godziny dziennie
- 1 godzinę dziennie
- 2 godziny dziennie
- 3 godziny dziennie
- 4 godziny dziennie
- 5 lub więcej godzin dziennie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania HBSC dla szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

Liczba godzin w ciągu dnia (pon-pt) którą uczniowie klas 4-6 przeznaczają na korzystanie z komputera, tabletu lub smartfona do innych celów niż na wykresie wyżej, np. Social media, odrabianie lekcji, wysyłanie wiadomości itp.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badania HBSC dla szkół podstawowych w gminie Gnojnik.

Na podstawie powyższych danych można zauważyć, że dzieci i młodzież poświęcają na korzystanie ze sprzętów elektronicznych bardzo dużą część swojego wolnego czasu. Uczniowie w przeciągu ostatnich semestrów prowadzili naukę częściowo zdalną za pośrednictwem Internetu, co w sumie powoduje, że większość dnia są oni przed monitorami komputerów, smartfonów czy tabletów. Może prowadzić to do uzależnień behawioralnych od sprzętu elektronicznego, Internetu czy Social-mediów.

Dział II PLAN REALIZACJI PROGRAMU PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH ORAZ PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII

Rozdział I Cele Strategiczne Programu

Celami Strategicznymi Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Gnojnik są:

1. Podnoszenie poziomu wiedzy i świadomości mieszkańców Gminy Gnojnik w zakresie problematyki uzależnień od alkoholu, narkotyków i uzależnień behawioralnych oraz przemocy domowej i agresji rówieśniczej wśród dzieci i młodzieży.
2. Tworzenie dzieciom i młodzieży mieszkającej na terenie Gminy Gnojnik alternatywnych form aktywnego spędzania wolnego czasu z dala od środowisk niebezpiecznych.
3. Tworzenie lokalnego systemu rozwiązywania problemów alkoholowych, mającego na celu zmniejszanie aktualnych i zapobieganie nowym problemom związanym z uzależnieniami, szczególnie w środowisku dzieci i młodzieży.
4. Podnoszenie kwalifikacji osób pracujących w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów związanych z uzależnieniami.
5. Sprawowanie kontroli lokalnego rynku napojów alkoholowych w zakresie przestrzegania zasad i warunków korzystania z wydanych zezwoleń, jak również podejmowanie działań edukacyjnych skierowanych do sprzedawców napojów alkoholowych.

Rozdział II. Działania w zakresie profilaktyki i przeciwdziałania alkoholizmowi.

Cel operacyjny nr. 2 z Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025 (zwanego dalej NPZ) obejmuje profilaktykę uzależnień, w tym zintegrowane przeciwdziałanie uzależnieniom, uzależnienie od tytoniu, uzależnienie od alkoholu, narkotyków oraz uzależnienia behawioralne. Poniżej zadania Programu, służą realizacji celu operacyjnego nr. 2 z Narodowego Programu Zdrowia na terenie gminy Gnojnik.

Zadanie 1. - Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i osób zagrożonych uzależnieniem.

- 1.1. współpraca z instytucjami świadczącymi pomoc w zakresie leczenia osób uzależnionych, zagrożonych uzależnieniem i współuzależnionych, takimi jak : Poradnia Zdrowia Psychicznego, Oddział Dzienny Leczenia Uzależnienia, Poradnia Leczenia Uzależnienia i Współuzależnienia, Ośrodek Wsparcia Dziennego, Poradnia Psychiatryczna w Brzesku;
- 1.2. ponoszenie kosztów związanych z wydaniem opinii przez biegłych w przedmiocie uzależnienia od alkoholu;

- 1.3. pokrywanie opłat związanych z kierowaniem wniosków do Sądu Rejonowego w Brzesku w/s zastosowania obowiązku leczenia odwykowego wobec osób, u których podejrzewa się nadużywanie alkoholu;
- 1.4. zakup materiałów niezbędnych do obsługi realizacji zadań Programu w tym materiałów niezbędnych do funkcjonowania Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego
- 1.5. zakup materiałów informacyjno-edukacyjnych dla członków Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Referenta ds. profilaktyki i przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii, a także podnoszenie kwalifikacji ich poprzez szkolenia;
- 1.6. Prowadzenie Punktu Informacyjno – Konsultacyjnego dla osób uzależnionych, współuzależnionych oraz osób dotkniętych przemocą
  - 1.5.1. Zatrudnienie specjalistów m.in. psychologa, terapeutę uzależnień.
  - 1.5.2. Finansowanie bieżących kosztów utrzymania Punktu Informacyjno – Konsultacyjnego

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba osób skierowanych do Poradni Zdrowia Psychicznego w Brzesku celem wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu
- b) Liczba wniosków skierowanych do Sądu Rejonowego w Brzesku celem wydania zobowiązania do leczenia odwykowego
- c) Liczba szkoleń dla członków Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Referenta ds. profilaktyki i przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii,
- d) Liczba zakupionych pakietów materiałów dla członków Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Referenta ds. profilaktyki i przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii,
- e) Liczba osób korzystających z poradnictwa w Punkcie Informacyjno - Informacyjnym

Zadanie 2. - Udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie;

- 2.1. dostępność do porad świadczonych przez specjalistów pracujących w Punkcie Informacyjno – Konsultacyjnym dla osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie.
- 2.2. dofinansowanie do pokrycia kosztów związanych z zapewnieniem, w razie potrzeb, miejsc w Placówce Wsparcia Dziennego;
- 2.3. dofinansowywanie zajęć oraz programów profilaktycznych i integracyjnych w świetlicach wiejskich z terenu Gminy Gnojnik, a także materiałów koniecznych do przeprowadzenie tych zajęć;
- 2.4. organizowanie szkoleń, konferencji, warsztatów oraz spotkań w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania zjawisku uzależnieniom oraz przemocy;
- 2.5. organizowanie spotkań, warsztatów dla rodziców, opiekunów i członków rodzin, mających na celu wzmocnienie więzi rodzinnych, lepszą komunikację interpersonalną;
- 2.6. Zwiększanie wiedzy i świadomości społecznej na temat uzależnień i przemocy, sposobów właściwego reagowania na przemoc oraz możliwościach otrzymania pomocy poprzez opracowywanie, zakup i dystrybucję materiałów edukacyjnych i informacyjnych dla klientów Punktu Informacyjno –

Konsultacyjnego, GOPS w Gnojniku oraz pozostałych instytucji i placówek oświatowych (np. ulotki, broszury, prenumerata czasopism itp.) oraz organizowanie w tym zakresie spotkań, szkoleń, prelekcji.

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba udzielonych porad w Punkcie Konsultacyjno - Informacyjnym
- b) Liczba osób, którym zapewniono miejsca w Placówkach Wsparcia Dziennego
- c) Liczba dofinansowanych zajęć oraz programów profilaktycznych i integracyjnych w świetlicach wiejskich z terenu Gminy Gnojnik
- d) Liczba przeprowadzonych szkoleń, spotkań, warsztatów
- e) Liczba zakupionych pakietów materiałów edukacyjnych

Zadanie 3. Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej oraz działalności szkoleniowej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii oraz uzależnieniom behawioralnym, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych, a także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo--wychowawczych i socjoterapeutycznych;

- 3.1. finansowanie programów, spektakli profilaktycznych dla dzieci i młodzieży ze szkół, przedszkoli i placówek oświatowo – wychowawczych z terenu Gminy Gnojnik, a także dla wychowawców i rodziców, ze szczególnym uwzględnieniem programów rekomendowanych przez KCPU;
- 3.2. dofinansowywanie szkoleń i kursów dla nauczycieli i rodziców w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i profilaktyki uzależnień behawioralnych;
- 3.3. edukacja społeczna w zakresie FASD poprzez zakup materiałów edukacyjno-informacyjnych;
- 3.4. dofinansowywanie działalności profilaktycznej w szkołach i świetlicach wiejskich typu: pogadanki, wykłady, prelekcje dla dzieci i młodzieży o tematyce zagrożeń wynikających z sięgania po używki oraz zagrożeń związanych z uzależnieniami behawioralnymi;
- 3.5. podejmowanie działań edukacyjnych skierowanych do sprzedawców napojów alkoholowych, mających na celu ograniczenie dostępności napojów alkoholowych i przestrzegania zakazu sprzedaży osobom poniżej 18 roku życia.
- 3.6. Kontrole punktów sprzedaży napojów alkoholowych;
- 3.7. dofinansowywanie organizacji letniego i zimowego wypoczynku dla dzieci i młodzieży z terenu Gminy Gnojnik, podczas którego przeprowadzane będą programy profilaktyczne;
- 3.8. organizowanie lub dofinansowywanie akcji profilaktycznych typu: festyny, ogniska, wycieczki, spotkania okolicznościowe, konkursy poruszające problem uzależnień i przemocy, a przez to promowanie alternatywnych form spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież;
- 3.9. tworzenie dzieciom i młodzieży warunków do zdrowego i trzeźwego stylu życia poprzez dofinansowywanie obozów sportowych;
- 3.10. dofinansowywanie pozalekcyjnych zajęć sportowych;

podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania nietrzeźwości na drogach poprzez zakup i dystrybucję materiałów informacyjno- edukacyjnych dla społeczności Gminy Gnojnik, a także poprzez udział w kampaniach społecznych;

3.11.współpraca z Kościołem katolickim oraz organizacjami religijnymi z terenu Gminy Gnojnik w promowaniu trzeźwych obyczajów wśród dzieci i młodzieży;

3.12.współpraca z Sądem Rejonowym – Wydział III Rodzinny i Nieletnich Brzesku, dyrektorami placówek oświatowych z terenu Gminy Gnojnik, Policją oraz Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Brzesku oraz instytucjami i organizacjami mającymi w swym statucie profilaktykę alkoholową;

3.13.dofinansowywanie działań profilaktycznych podejmowanych przez organizacje i stowarzyszenia, mające w statucie punkty dotyczące profilaktyki i przeciwdziałania uzależnieniom, przemocy domowej;

3.14.dofinansowywanie i udział w kampaniach profilaktycznych o zasięgu lokalnym i ogólnopolskich;

3.15.monitorowanie skali problemów alkoholowych w środowisku lokalnym poprzez przeprowadzenie diagnoz lub ekspertyz samodzielnie, bądź zlecając je profesjonalnym instytucjom, pozwalających ocenić aktualny stan problemów alkoholowych;

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba dofinansowanych programów, spektakli
- b) Liczba dofinansowanych szkoleń i kursów dla nauczycieli
- c) Liczba dofinansowanych wykładów, pogadanek, prelekcji
- d) Liczba instytucji i organizacji angażujących się w działania profilaktyczne
- e) Liczba przeprowadzonych szkoleń/ zakupionych pakietów materiałów dla sprzedawców napojów alkoholowych
- f) Liczba dofinansowanych akcji profilaktycznych
- g) Liczba dofinansowanych obozów, wycieczek, form letniego/zimowego wypoczynku
- h) Liczba dofinansowanych pozalekcyjnych zajęć sportowych
- i) Liczba kampanii społecznych w których Gmina brała udział
- j) Liczba przeprowadzonych diagnoz/ekspertyz

Zadanie 4. Wspomaganie działalności instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych.

4.1.wspieranie materialne i edukacyjne instytucji, organizacji pozarządowych zajmujących się rozwiązywaniem problemów uzależnień;

4.2.zlecenie zadań z zakresu Gminnego Programu organizacjom pozarządowym;

4.3.współpraca z Policją, Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Gnojniku, Zespołem Kuratorów przy Sądzie Rejonowym w Brzesku;

4.4.współpraca z Pełnomocnikiem Marszałka Województwa Małopolskiego ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Krakowie, Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, udział w szkoleniach organizowanych przez w/w.

4.5. prenumerata, zakup czasopism i literatury o tematyce związanej z uzależnieniami i problemami zagrożeń społecznych.

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba instytucji i organizacji angażujących się w działania profilaktyczne
- b) Liczba zakupionych prenumerat, czasopism i literatury
- c) Liczba zleconych zadań organizacjom pozarządowym
- d) Liczba wspartych materialnie i edukacyjne instytucji/ organizacji pozarządowych

Zadanie 5. Podejmowanie interwencji w związku z naruszeniem przepisów określonych w art. 131 ust. 1 oraz art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

5.1. współpraca z Policją w związku z naruszeniem wyżej cytowanych przepisów w zakresie przestrzegania zakazu reklamy napojów alkoholowych, zakazu sprzedaży napojów alkoholowych nietrzeźwym i nieletnim na kredyt i pod zastaw;

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba przeprowadzonych kontroli punktów sprzedaży napojów alkoholowych
- b) Liczba podjętych interwencji w związku z naruszeniem wyżej cytowanych przepisów

Zadanie 6. Wspieranie zatrudnienia socjalnego przez organizowanie i finansowanie centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej.

6.1. współpraca z jednostkami pomocy społecznej w zakresie pomocy i zapewnienie wsparcia psychologicznego, prawnego osobom uzależnionym i członkom rodzin osób uzależnionych

Wskaźniki zrealizowania zadania:

- a) Liczba osób korzystających z pomocy specjalistów w Punkcie Informacyjno-Konsultacyjnym

Rozdział III. Działania w zakresie profilaktyki i przeciwdziałania narkomanii.

Cel operacyjny nr. 2 z Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025 (zwanego dalej NPZ) obejmuje profilaktykę uzależnień, w tym zintegrowane przeciwdziałanie uzależnieniom, uzależnienie od tytoniu, uzależnienie od alkoholu, narkotyków oraz uzależnienia behawioralne. Poniżej zadania Programu, służą realizacji celu operacyjnego nr. 2 z NPZ na terenie gminy Gnojnik.

Zadanie 1. Zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem.

1.1 prowadzenie szkoleń dla osób zajmujących się pomaganiem osobom uzależnionym, bądź dopiero sięgającym po narkotyki.

Wskaźniki zrealizowania zadania:

a) Liczba przeprowadzonych szkoleń

Zadanie 2. Udzielanie rodzinom, w których występują problemy narkomanii, pomocy prawnej i psychospołecznej.

2.1. organizowanie szkoleń, porad, konferencji w zakresie przeciwdziałania zjawisku narkomanii, organizowanie spotkań, warsztatów dla rodziców, członków rodzin, mających na celu wzmocnienie więzi rodzinnych, lepszą komunikację interpersonalną, pomoc w wychowywaniu dzieci;

2.2 edukacja publiczna np. zakup broszur, ulotek, poradników o tematyce uzależnienia od narkotyków, dopalaczy;

Wskaźniki zrealizowania zadania:

a) Liczba przeprowadzonych szkoleń, porad, konferencji

b) Liczba zakupionych pakietów materiałów profilaktycznych

Zadanie 3. Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej, edukacyjnej oraz szkoleniowej w zakresie rozwiązywania problemów narkomanii, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie zajęć sportowo – rekreacyjnych dla uczniów.

3.1. promocja zdrowego stylu życia;

3.2. informowanie o szkodliwości środków i substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii;

3.3. prowadzenie działań profilaktycznych ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki szkolnej i rodzinnej;

3.4. realizacja na terenie szkół i innych placówek opiekuńczo – wychowawczych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży;

3.5. podejmowanie działań o charakterze edukacyjnym, przeznaczonych dla rodziców dzieci uczestniczących w programach profilaktycznych;

3.6. organizowanie lokalnych imprez profilaktycznych dla dzieci młodzieży.

Wskaźniki zrealizowania zadania:

a) Liczba zakupionych pakietów materiałów profilaktycznych

b) Liczba zrealizowanych programów

c) Liczba zorganizowanych imprez profilaktycznych, pogadanek, szkoleń

Zadanie 4. Wspomaganie działań instytucji, organizacji i osób fizycznych służących rozwiązywaniu problemów narkomanii.

4.1. współdziałanie i wspieranie instytucji, osób prawnych i fizycznych, które podejmować będą działania w kierunku przeciwdziałania zjawisku narkomanii. Mogą one przyjąć formy konkursów, zawodów sportowych,

impresz które będą promować zdrowy styl życia bez uzależnień, a także będą pozytywnie kształtować postawy i osobowości dzieci i młodzieży;

4.2. zlecenie zadań z zakresu Gminnego Programu Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii organizacjom pozarządowym.

4.3. współpraca z Policją, Ośrodkiem Pomocy Społecznej.

Wskaźniki zrealizowania zadania:

a) Liczba podmiotów zaangażowanych w działania mające na celu rozwiązywanie problemu narkomanii

Rozdział IV. Monitoring

Monitorowanie stanu problemów alkoholowych i narkotykowych na terenie Gminy Gnojnik odbywać się będzie przy współpracy z gminnymi organizacjami i instytucjami, których zadania są zbieżne z celami niniejszego programu, poprzez:

1. Prowadzenie badań ankietowych dotyczących skali zjawiska nadużywania alkoholu i narkotyków oraz uzależnień behawioralnych.
2. Wymianę informacji na temat zjawiska alkoholizmu i narkomanii i uzależnień behawioralnych pomiędzy tymi instytucjami.
3. Analizę uzyskanych danych, osiągniętych wskaźników, opracowywanie wniosków i priorytetów do dalszej pracy.

Rozdział V. Finansowanie i realizacja Programu.

Źródłem finansowania zadań wynikających z Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2025 są dochody uzyskane z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych.

Współrealizatorzy programu:

- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Brzesku – Poradnia Leczenia Uzależnień i Współuzależnienia oraz Oddział Dzienny Leczenia Uzależnień w Brzesku;
- Placówki Wsparcia Dziennego;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gnojniku;
- Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Brzesku;
- Komisariat Policji w Czchowie,;
- Parafie z terenu Gminy Gnojnik;
- Szkoły i Przedszkola z terenu Gminy Gnojnik;

- Centrum Kultury w Gnojniku wraz ze świetlicami wiejskimi;
- Kluby sportowe z terenu Gminy Gnojnik;
- Organizacje pozarządowe i instytucje działające na terenie Gminy Gnojnik;

Realizacja zadań Gminnego Programu Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii będzie koordynowana przez:

- Kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gnojniku;
- Referenta ds. Profilaktyki i Przeciwdziałania Alkoholizmowi i Narkomanii;
- Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;

Rozdział VI. Sprawozdawczość.

Zgodnie z art. 4¹ ust. 2b, 2c ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119)., Wójt sporządza raport z wykonania w danym roku gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii i efektów jego realizacji, który przedkłada radzie gminy w terminie do dnia 30 czerwca roku następującego po roku, którego dotyczy raport. Ponadto sporządzana na podstawie ankiety opracowanej przez Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom informacja z realizacji działań podejmowanych w danym roku, które wynikają z gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii, i przesyła ją do Centrum w terminie do dnia 15 kwietnia roku następującego po roku, którego dotyczy informacja.

Dział III. GMINNA KOMISJA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH

Rozdział I. Funkcjonowanie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku.

1. Główną rolę w działaniach podejmowanych w ramach Programu odgrywa Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która współpracuje z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Poradniami Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkohol, Placówkami Wsparcia Dziennego, Ośrodkami Zdrowia, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Policją, Sądem Rejonowym, szkołami oraz organizacjami pozarządowymi.

2. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku została powołana Zarządzeniem Wójta Gminy Gnojnik, a zasadność jej działania wynika z art. 4¹ ust. 3 ustawy *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119).

3. Zgodnie z art. 4¹ ust. 4 wyżej cytowanej ustawy w skład Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku wchodzi osoby przeszkolone w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.
4. Zasady i tryb działania Komisji określa Regulamin Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku.
5. Członkom GKRPA w Gnojniku przysługuje wynagrodzenie za każdorazowy udział w posiedzeniu Komisji, a także za pracę w zespole kontrolnym w wysokości 200 zł brutto, a przewodniczącej Komisji – 250 zł brutto.
6. Podstawą do wypłacenia wynagrodzenia, o którym mowa w punkcie 1 jest lista obecności z poszczególnych posiedzeń Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gnojniku .

Dokument sporządziła: mgr Mariola Święch

Zdjęcia pochodzą ze strony internetowej Urzędu Gminy Gnojnik oraz ze strony www.canva.com